

Helena Rill

Centar za nenasilnu akciju (CNA)

Beograd, Srbija

Helena.rill@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.18485/slovenika.2023.9.1.7>

UDK: 316.728:314.15.044-055.2(497.4)(093.3)

392.61(497.4:497.11)(093.3)

Pregledni rad

Knedla u grlu

Kompleksne putanje ljudskih sudbina: mogu li se naučno prepoznati?

Četvrti deo

Apstrakt

Prilog predstavlja četvrti nastavak, tj. četvrti razgovor koji je autorka vodila metodom usmenih intervju sa ženama koje su se iz Slovenije preselile u Srbiju. Usmerena ne samo na intimnu, ličnu priču svojih sagovornica, autorka za svaki od ovih objavljenih intervju piše raspravu o tome mogu li ovakvi razgovori imati naučnu vrednost i šta nam mogu otkriti na individualnom, ali i kolektivnom planu. Ovaj uvodni tekst upravo se i bavi aspektima koji na osoben način povezuju individualno i kolektivno, upoznavajući nas sa perspektivom socijalne psihologije koja prepoznaje značaj zajednice, kako kolektivni, tako i individualni. U tom smislu tekst se bavi i značajem koje različita udruženja i društva Slovenaca imaju za pripadnike slovenačke zajednice. Iako s fokusom na društveni plan, ovaj tekst ima za cilj da skrene pažnju upravo na lični aspekt, koji nam omogućava najdublje međusobno razumevanje.

Ključne reči: žene, udruženja Slovenaca, individualno, kolektivno, socijalna psihologija

U seriji ličnih priča objavljenih u prethodna tri broja *Slovenike*, pod naslovom koji nosi i ovaj rad, postavlja se pitanje da li se i na koji način lične priče mogu naučno prepoznati.¹ Pored toga, lične priče obiluju iskustvenom spoznajom i razumevanjem koje nije is-

¹ Rill, Helena i Lada Stevanović. 2020. „Kompleksne putanje ljudskih sudbina: mogu li se naučno prepoznati?“, *Slovenika: časopis za kulturu, nauku i obrazovanje* 6: 115–128. <https://doi.org/10.18485/slovenika.2020.6.1.6>; Rill, Helena. 2021. „Kompleksne putanje ljudskih sudbina: mogu li se naučno prepoznati? Drugi deo“, *Slovenika: časopis za kulturu, nauku i obrazovanje* 7: 125–135. <http://doi.fil.bg.ac.rs/volume.php?pt=journals&issue=slovenika-2021-7-1&i=7>; Rill, Helena. 2022. „Kompleksne putanje ljudskih sudbina: mogu li se naučno prepoznati? Treći deo“, *Slovenika: časopis za kulturu, nauku i obrazovanje* 8: 171–186. <https://doi.org/10.18485/slovenika.2022.8.1.7>.

ključivo racionalno. Na taj način možemo lakše da se povežemo sa drugim ljudskim bićem i zaista ga doživimo sa svim onim što on/ona jeste.

Metodologija prikupljanja sve četiri životne priče do sada je bila ista, s tom razlikom što je 2020. godine, za vreme pandemije bolesti Covid-19, jedan intervju vođen onlajn. Glavnom razgovoru prethodi inicijalni dogovor. Svaki razgovor je snimljen, a onda transkribovan. Nakon toga je slat sagovornicama i one ga po potrebi rediguju – u slučaju da je došlo do neke greške bilo u transkribovanju, bilo u samom izlaganju. Na sagovornicama stoji autonomija odluke da li ostavljaju imena, toponime ili neke druge ličnije detalje. Ukoliko nema nikakvih izmena, sledi saglasnost da je to verzija koja može da bude u javnosti. Osim važnosti da svaki razgovor bude metodološki utvrđen, princip kojim sam se vodila jeste i dobrovoljnost. S obzirom na to da na ovim prostorima postoji pritisak na muškarce, a posebno na žene, bilo mi je važno rukovoditi se time da postoji sloboda odluke šta sagovornice žele i kako žele da predstave svoje živote.

Lični osvrt

Kroz svaki razgovor koji je do sada objavljen u časopisu *Slovenika* (a u okviru Ličnih priča) nalazila sam poveznice sa sagovornicama, bez obzira na to što smo se u mnogo čemu razlikovale. Pretpostavljam da je postojala i potreba da se nađu zajednički imenioci koji će me i lično povezati sa delom mog sopstvenog identiteta ili delom iskustva, pripadnosti Sloveniji ili slovenačkoj kulturi. Pitajući o majkama i bakama, na neki način sam i ja sama preispitala šta je to što je zajedničko, što nam pripada time što su sagovornice ili njihove pretkinje rođene u Sloveniji. Ovog puta pojavila se još jedna dodirna spona na relaciji Slovenija – Novi Sad koja je deo moje lične istorije, a čistim sticajem okolnosti ispostavilo se da ne samo što smo sagovornica i ja poznavale istu osobu nego je i zgrada u kojoj sagovornica živi mesto gde je i moja majka provela jedan deo svog života.

O udruživanju

Sagovornica se iz Slovenije doselila u Vojvodinu osamdesetih godina XX veka. To bi bila još jedna migracija srca,² kao što je to bio slučaj i sa ostalim učesnicama razgovora koji su se vodili do sada za *Sloveniku*.

² Etnolog Dušan Drljača je uveo termin migracije srca, o čemu je pisano u prvom delu ovog serijala tekstova (Rill i Stevanović 2020, 115).

Raspad SFR Jugoslavije i formiranje samostalnih država devedesetih godina XX veka dočekali su je u Novom Sadu i to je nepobitno uticalo na nju. U vremenima kad se čitava država raspadala, a organizacija menjala iz korena, kada su se u ratnoj atmosferi cepale mnoge veze, pa i porodične, osećaj sopstvenog nacionalnog identiteta i povezivanja sa drugima postao je na nov način važan, dobio je novi smisao i težinu.

Ono što može da se pročita između redova jeste da doba raspada jugoslovenske države u poslednjoj deceniji XX veka donosi izvesnu težinu, iako sama sagovornica nije imala direktnih problema. Samim tim što je u sredini koja odjednom postaje politički monolitna, u kojoj se druge nacije i narodi ne čuju – a ona je jedna od onih drugih i drugačijih, težina i teškoće se prepoznaju i osećaju pre svega na emotivnom nivou. Odjednom je nesigurnost u svakom smislu postala sveprisutna i pitanje se samo nametalo: kako ja kao deo određene grupe, kako deo mog identiteta može da bude prepoznat? Zato udruživanje postaje važno, u ovom slučaju udruživanje Slovenaca. Iako se ljudi organizuju radi ostvarivanja određenih pogodnosti i prava, grupa predstavlja nešto mnogo više, a „pretnja“ spolja utiče na njenu koheziju. Grupe svakako postaju važan deo identiteta i identitetskog „oslonca“, a uz to pomažu i da se definiše ko smo. Iz perspektive socijalne psihologije smatra se mogućim da je potreba za pripadanjem tokom evolucije postala urođena i da pripada svim društvima – jer je u našoj evulucijskoj prošlosti uspostavljanje veze sa drugima značilo preživljavanje. A zašto je grupa toliko važna? „Uspostavljanje odnosa s drugim ljudima zadovoljava niz temeljnih ljudskih potreba ... – u toj meri osnovnih da je moguće postojanje urođene potrebe za pripadanjem grupama“ (Aronson 2013, 284–285).

Društvo „Kredarica“ iz Novog Sada nastaje i pre uspostavljanja diplomatskih odnosa između Republike Slovenije i SR Jugoslavije 2001. godine.³ Važnost udruživanja, odnosno udruženja je sagovornica sama navela u razgovoru: još 1999. upisuje decu na slovenački jezik, učenje i jezika i slovenačke kulture je tada bilo posebno značajno. Društvo Slovenaca „Sava“ sa sedištem u Beogradu formira se nekoliko meseci nakon uspostavljanja diplomatskih odnosa između Republike Slovenije i SR Jugoslavije 2001. Do danas je ovaj broj udruženja značajno porastao. Sada postoji 17 društava/udru-

³ Iz razgovora sa sagovornicom.

ženja Slovenaca na teritoriji Srbije koja su se okupila oko jezika,⁴ kulture, obrazovanja i dr. Ona predstavljaju „svojevrnsne društvene i kulturne oaze“ i za doseljene Slovence, ali i za njihove potomke, gde se spaja ne samo jezik, obrazovanje i sl., nego se povezuju prošlost i sadašnjost (Vuković i Milenković-Vuković 2014, 63). Tada te oaze pomažu na različitim nivoima da ta „knedla u grlu“ koju pominje sagovornica u nekom momentu bude manja i/ili potpuno nestane.

Kako pišu Vuković i Milenković-Vuković, Slovenci su prisutni na teritoriji Srbije više vekova, ali je u drugoj polovini XIX veka njihova migracija na ove prostore nešto masovnija. Potom se početkom Drugog svetskog rata javlja novi talas, u kom Slovenci dolaze kao izbeglice, i potom nakon Drugog svetskog rada, kada prostižu u vidu planske kolonizacije (Vuković i Milenković-Vuković 2014, 63).

Raspadom Jugoslavije i formiranjem samostalnih država Slovenci postaju nacionalna manjina i organizuju se na drugačijim osnovama nego što je to bio ranije slučaj. Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine predstavlja najviše predstavničko telo Slovenaca u Republici Srbiji. Prava nacionalnih manjina su u mnogim državama uređena zakonima, a tako je i kod nas. Međutim, ono što je važno jeste da, osim ovih zakona, saveta, odredaba, budu prisutni i ljudi sa svojim pričama i sudbinama. Svoju ličnu priču podelila je Elza sa nama. Njeno lično osvetljava značaj udruživanja i kolektiva, kao i postojanja udruženja nacionalnih, ali i drugih manjina, naročito u okolnostima koje nisu lake i koje su nove. Time dokazuju tezu povezivanja ljudi u grupe u okviru socijalne psihologije.

Nije zgoreg i na ovom mestu još jednom potcrtati koji je značaj ličnih sećanja – naučni, ali i šire društveni. On se može videti u korektivu, proširivanju perspektive i u davanju glasa onim običnim ljudima, a posebno onima čiji se glas ređe čuje. U ovom slučaju to su žene. A da se lična perspektiva sve više prepoznaje i u širem kontekstu, govori rad Svetlane Aleksandrovne Aleksijevič, dobitnice Nobelove nagrade za književnost. Ona zasniva svojevrnsnu književnu vrstu, „roman glasova“, gde su lične priče i svedočanstva deo veće celine. Uključujući tu i žene, kao što je na primer slučaj u knjizi *Rat nema žensko lice*, dobijamo skroz novu perspektivu i ugao gledanja.

⁴ Sajt Nacionalnog saveta slovenačke nacionalne manjine: <https://slovinci.rs/> (poslednji pristup 14. 7. 2023).

Knedla u grlu

Elza

Kako ste se odlučili da se preselite iz Slovenije u Novi Sad, da li je bila laka ili teška odluka, kada se to desilo?

Moja najbolja prijateljica u Sloveniji je bila srčani bolesnik i 1980. je završila u Univerzitetском kliničkom centru u Ljubljani na internom odeljenju za kardiologiju. Tamo se upoznala sa pacijentkom iz Novog Sada, koja je isto tako, zbog srčanih tegoba, dospela u UKC Ljubljani, spremna za operaciju. Ja sam ih posećivala. Kasnije je moja drugarica izašla, Novosađanka je bila operisana, pa sam išla da je vidim. Kad se sve završilo, pozvala nas je u posetu u Novi Sad i došle smo tamo, jednom, dvaput i preko nje sam upoznala svog muža. Prvo je bilo zabavljanje i posle izvesnog vremena sam se udala i preselila u Novi Sad. Osamdesete sam prvi put bila u Novom Sadu i '86. se udala. Tada smo bili jedna država, još uvek nije bilo govora o raspadu. Roditeljima i porodici je teško palo što je Novi Sad daleko. I tako je krenuo naš život bračni. Dobro sam upoznala grad. Prvo sam stekla prijateljice – žene ili devojke od muževih prijatelja, kasnije na poslu i tako se društvo uvećalo. Nije mi palo tako teško privikavanje na novu sredinu, jer nekako u Vojvodini... ja sam isto iz Panonske nizine, skoro isti mentalitet. Bilo je tu nekih razlika, ali ne naročito bitnih, više zanimljivih. Bilo mi je, recimo, čudno kako nikog ne zovu po imenu nego po nadimku. Onda sam ja pitala kako se ovaj zove zapravo, niko ne zna – evo i ta drugarica, zvali su je po nadimku – zato uvek mislim kako ću da kažem. Zašto ljudi daju prava imena – pitala sam se, ali nadimak ne možeš da dobiješ kad se rodiš, moraš da ga stekneš. Trebalo mi je malo na to da se naviknem. U '92. smo dobili sina i u '93. ćerku.

Koliko ste Vi godina imali kad ste došli u Novi Sad?

Imala sam 25. Mlada sam bila. Ali da je mene tada pitao neko šta će od svega biti, nisam sigurno razmišljala gde idem, mislim da to nema veze s dolaskom bilo gde. To je čista lutrija, jednostavno, zaljubila sam se, bila je to obostrana ljubav. To je ključno pitanje za život, brak, najbitnije da volite nekog da biste sve prevazišli.

Šta Vam je bilo lepo kad ste se preselili ovde, šta Vam je bilo teško?

Lepo je bilo sve, svi ljudi s kojima sam se upoznala, najpre muž. Jako su mi se svi dopali, bili su otvoreni, normalni. Grad mi se svi-
deo. Novi Sad je bio predivan. Mogu ga uporediti sa svetskim grado-

vima – otvoren, kosmopolitski, kulturni, pun dešavanja i multinacionalan. To mi se svidelo. Teško je bilo zbog tog slabijeg kontakta s porodicom. Sad imaš društvene mreže, a tada je bio jedini mogući kontakt telefonom. To mi je bilo donekle teško, ali ipak smo se mogli posećivati. Do '91. smo se posećivali. Oni kod nas, mi češće tamo, dvaput godišnje, ali i češće, tako da to nije bilo tako bolno.

Pominjete 1991. godinu, kako je bilo posle nje, da li ste Vi imali nekih neprijatnosti ovde?

Lično ne, niko se meni nije obraćao tim tonom, ali na primer mediji, bilo mi je odvratno kada se raspadala zajednička država, da tenkovi idu na Sloveniju, ta ratnohuškačka propaganda sa svih strana, to mi je sve bilo, onako ne znam... Bila su teška vremena za one koji nisu želeli ovakav rasplet raspada zemlje. I sve je počelo da se menja. Ne samo sa politikom u vezi, nego i drugo, školovanje, kultura, socijalni problemi. Zapravo se jedan, možemo ga nazvati bivši system, menjao u neki novi oblik, a mi koji smo na granici da nismo pripadali previše ni onom bivšem a nismo se uklapali ni u ovaj novi bili najviše zatečeni. U Sloveniji se još uvek nađu neke stvari kao što su bile u bivšoj državi, nastoji se da se sačuva javno zdravlje, školovanje je besplatno za sve, pa i za strane studente. Upoznala sam ljude različitih struka, ponajpre lekara koji su otišli da rade u Sloveniju i zadovoljni su tamo baš time, a sad mnogi idu na studiranje, jer je besplatno i priznate su diplome svuda u svetu.

Neke životne okolnosti se promene, menja se i perspektiva.

To svakako. Perspektiva je bila da sam u svakoj sredini bila ambasador mira – i kad odem tamo ili kad se vratim, jer su ljudi svugde isti, samo su okolnosti drugačije i zavisi kako se šta posmatra i onda se tu pravi neka razlika. A razlike zapravo nema.

Šta Vam je bilo važno nešto iz Slovenije ovde?

Važno iz Slovenije ovde je da sam ponela sa sobom jednostavnost i kulturu, jezik. Ljudima sam se dopala po svojoj iskrenosti. Naša prijateljica slikarka kaže da sam otvorenog uma i srca. U Društvu Slovenaca „Kredarica“ imam krug prijatelja sličnog interesovanja, zato smo se i upoznali zbog negovanja slovenačkog jezika, kulture i običaja. A privatno imam društvo koje zanima slična muzika, umetnost, slično smo se odnosili prema svetonazoru, slobodi, imali smo neko mišljenje, stav. Nisam se kretala u nekim krugovima koji bi mi smetali. Obostrano je bilo, to je bilo super.

Kad sam Vas pitala koji predmet donet iz Slovenije biste izdvojili, rekli ste – Slovenačku kuvaricu. Da li biste mogli nešto više o tome reći?

Doneću da Vam je pokažem samo. Morala sam je umotati u šareni papir pošto su se izlizale korice. Ova knjiga je izašla '63. godine. Vidi se da je korištena. Unutra ima svega. Ovo nije obična kuvarica za mene, to je stara mamina kuvarica. I kad sam polazila, pitala sam je da li može da mi je da. Nije mi sama dala, nego sam je ja pitala. Kaže: „Naravno!“ I tako sam je donela. Ova *Kuharica* je napravljena kad još nije postojao električni šporet. Recepti počinju otprilike tako da morate da naložite drva u šporet. Zato ima istorijsku vrednost i po sadržaju i po rečniku koji se koristi. Ima tu dosta starih izraza koji se više ne koriste. I jela koja se više ne pripremaju. Pa ima sve moguće savete: kako se meso tranžira, kako se stavlja zimnica, kako se šta pravi, na primer, sladoled, kiselo testo, krofne. Naročito mi se dopalo što postoje recepti za srpski pasulj, novosadski šaran... Autorka je skupljala recepte na ovim prostorima, s tim što je bilo više reizdanja, a prvi put je knjiga izašla davne 1868. Jednom prilikom kad sam došla kod mojih, videla sam da su kupili novo izdanje te knjige.

To Vas povezuje sa mamom, a kako Vas povezuje sa bakom?

Moja baka je bila izvrsna, pa može da se kaže profesionalna kuvarica, a i druga baka isto tako, ali ta je znala i da šije i da govori nemački. Ova s kojom sam ja živela u zajedničkom domaćinstvu... e da, u zajedničkom domaćinstvu se tamo živi sa više generacija, pogotovo ako je domaćinstvo poljoprivredno. Moj tata je poljoprivrednik. Sada je penzioner. Uglavnom obe su dobro kuvale. Ova s kojom sam odrasla, s kojom smo živeli, to je tatina mama. Ona kad je bila mlada, učila se kuvanju u jednom hotelu. Pošto sam ja manje volela da idem na njivu sa ostalima, ostajala sam s njom da joj pomažem oko kuvanja, pa me učila, a i ovaj kuvar mi je pomogao da naučim da kuvam. Kada sam došla ovamo, nisam znala puno. A i druga baka je lepo kuvala.

Vi ste iz velike porodice, kad smo pričale, pominjale ste i sestre, koliko imate sestara?

Tri. Moja mama je želela više dece i to joj se i ostvarilo. I ona je iz velike porodice, imala je dve sestre. Ja sam dobila ime po tetki.

Šta Vam je bilo najomiljenije da Vam sprema bake ili mama?

Pileći paprikaš sa pavlakom i pireom. I to je taj miris kuhinje. I mama i bake su pravile krofne, buhtle, pekle su hleb. Zanimljivo je da

neke stvari koje pre nisam volela, ovde sam počela sama da pravim, po svom ukusu. Ovde je dobra hrana, ovde mi se hrana odmah svidela. Vojvođanska kuhinja je miks svih naroda ovde i njihove kulture, od – do, multinacionalna i multikulturalna, i to mi se dopalo. Iz mog kraja volim da pravim krompir koji se skuva u vodi, pred kraj mu se dodaje brašno i onda se zgusne, kao neka palenta. Posle preliješ umakom od crnog proprženog luka i pavlake. Jelo se zove *dödölle*.

Vi ste pominjali ovaj kuvar od mame, a spominjali ste i korpice koje je ispleo Vaš tata.

Da, da vidite kako to lepo izgleda. Ovo jedna od većih. To je zanimljiva istorija. To je bilo kao podsticanje kućne radinosti na selu. Uglavnom su pleli muškarcu u zimsko doba, s tim da je bilo više tih načina. Ovo što sam Vam pokazala, to je za ukras od kivanog šiblja od vrbe i oguljeno. To obično žene pripremaju, pomažu, pripremaju materijal, a muževi pletu, a deblje šiblje ostaje za korpe za domaćinstvo, jabuke, nosi se slama, razne stvari, drva... Taj običaj se neguje i danas.

Kao da ste roditelje poneli sa sobom kroz ove predmete, ovaj kuvar i korpe. Koje pesme, priče iz detinjstva ste isto poneli sa sobom?

Dosta toga. Ponela sam i neke bajke ili su ih deca kasnije dobila. Kao i svuda, pričale su se priče kad smo bili mali. Najpre je to radila prababa, onda i baba. Baba s kojom smo živeli je znala puno poslovice i volim da čujem nove. Zanimam se za njih, tako da sada znam i puno srpskih poslovice. Mnoge su slične i srpski jezik je bogat njima. Ima ih puno zanimljivih. Često ih koristim umesto komentara.

Šta Vas je radovalo u Sloveniji?

Postoji više stvari. Najpre priroda. Pošto sam živela na selu, u Sloveniji je bilo puno slobode i igara u prirodi na svežem vazduhu. Slovenija je baš primer da nije teško živeti na selu jer je dosta dobro organizovan život i po selima i manjim gradovima, tako da mnogi baš žele da žive na selu ili manjem mestu. Priroda je predivna, od mora do planina, jezera, šuma, reka i dolina. Ljudi brinu o prirodi i čistoj okolini. Već od malih nogu su nas učili da ne smemo bacati smeće okolo. Teško mi pada kada vidim kako se uništava priroda zbog nekog profita. Onda i kultura. Mnogo smo učili o kulturi i jako smo ponosni na Prešerna. Svako ima kod kuće Prešernove Poezije. Zatim i muzika i ples. Slovenija ima bogatu tradiciju horskog pevanja i svi znaju da plešu.

Šta Vam znači slovenački jezik?

Maternji jezik. Imam dva maternja jezika. Jedan je prekmurski književni jezik. Kažu da je narečje – sličan je slovenačkom, ali ima neke razlike. Još jedan maternji je slovenački jezik. On je književni, na njemu sam se školovala. Slovenački jezik mi znači identitet. Sa decom pričam na oba jezika. Čitala sam im bajke na slovenačkom i recitovala pesmice na prekmurskom. Kada se zajednička država raspala i nismo jedno vreme mogli da odemo u Sloveniju, nisam mogla više s njima da pričam na maternjem jeziku. Bila mi je neka knedla tu u grlu. U '99. sam saznala da postoji slovenačko Društvo i to je bilo kada su nas svekrva i svekar pratili na autobusku stanicu. Išli smo sa decom u Sloveniju i tu je stajala jedna gospođa i meni svekrva kaže: „Ovo ti je tvoja Slovenka“. Onda sam se s njom upoznala. Ona mi je rekla da postoji udruženje i da ima nastava za decu i tako sam se priključila. Ona je baš tada vodila decu iz Društva u letnju školu u Sloveniju. Kada sam saznala za Društvo Slovenaca „Kredarica“ 1999. godine, odmah sam se učlanila i upisala decu na slovenački jezik, koji je delovao u Društvu. Sedište Društva je u Apolo centru. Društvo Slovenaca „Kredarica“ je osnovano 1997. godine u Novom Sadu. Kada su krenuli na slovenački, sin je imao 7, a ćerka 6 godina. Tu deca i odrasli uče jezik i kulturu. Kada sam upoznala njihovu učiteljicu, počela sam spontano da pričam s njom na slovenačkom. Tada je knedla u grlu nestala. Ponovo sam mogla da govorim maternji jezik.

Za kraj, kakve su bile Vaša mama i bake? Vi ste ih pominjali, i kroz ovaj kuvar, i kroz ono što su radile, možete li još nešto da podelite o njima?

Mama je bila uvek stub porodice i volela je da okuplja porodicu. Vodila je razne evidence i kratke dnevničke događaja. Jako lepo je pisala pisma. Volela je da se družimo, da imamo goste. Uvek je nalazila prilike za slavlje, posebno za berbu, Božić, Uskrs. Puno mi nedostaje. Sada to nastavlja sestra koja je ostala sa tatom u našoj porodičnoj kući. Uvek kada se družimo sa sestrama i ostanemo da pričamo duboko u noć, očekujemo da će mama izaći iz sobe i reći: „Ajde na spavanje!“ I onda ona ostaje s nama. I pričamo dalje. Babe su bile veza sa prošlošću. Često su pričale ko su i kako su živeli naši preci.

Beograd, Novi Sad, novembar 2020 – mart 2023. godine

Literatura

- Aleksijevič, Svetlana. 2015. *Rat nema žensko lice*. Beograd: Čarobna knjiga.
- Aronson, Eliot, Timoti D. Vilson, Robin M. Akert. 2013. *Socijalna psihologija*. 5. Beograd: Mate.
- Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine. Dostupno na: <https://slovinci.rs/> (pristupljeno 14. 7. 2023).
- Rill, Helena i Lada Stevanović. 2020. „Kompleksne putanje ljudskih sudbina: mogu li se naučno prepoznati?“ *Slovenika: časopis za kulturu, nauku i obrazovanje* 6: 115–128. <https://doi.org/10.18485/slovenika.2020.6.1.6>
- Rill, Helena. 2021. „Kompleksne putanje ljudskih sudbina: mogu li se naučno prepoznati? Drugi deo“. *Slovenika: časopis za kulturu, nauku i obrazovanje* 7: 125–135. <http://doi.fil.bg.ac.rs/volume.php?pt=journals&issue=slovenika-2021-7-1&i=7>
- Rill, Helena. 2022. „Kompleksne putanje ljudskih sudbina: mogu li se naučno prepoznati? Treći deo“. *Slovenika: časopis za kulturu, nauku i obrazovanje* 8: 171–186. <https://doi.org/10.18485/slovenika.2022.8.1.7>
- Vuković, Bojana i Biljana Milenković-Vuković. 2014. „Delatnost slovenačkih udruženja u Beogradu (1921–2014)“. *Etnološko-antropološke sveske* 13 (24): 45–67. <http://www.anthroserbia.org/Journals/Article/1880>

Helena Rill
 Center za nenasilno akciju (CNA)
 Beograd, Srbija
 Helena.rill@gmail.com

CMOK V GRLU
 KOMPLEKSNE POTI ČLOVEŠKIH USOD: JIH JE MOGOČE
 ZNANSTVENO PREPOZNATI?
 ČETRTI DEL

Prispevek je četrto nadaljevanje, oziroma četrti pogovor, katerega je avtorica opravila z metodo ustnega intervjuja z ženskami, ki so se iz Slovenije preselile v Srbijo. Usmerjena ne samo na intimno, osebno zgodbo svojih sogovork, avtorica za vsakega od teh objavljenih intervjujev piše razpravo o tem, ali takšni pogovori imajo znanstveno vrednost in kaj nam lahko razkrijejo na individualni ter kolektivni ravni. To uvodno besedilo se ukvarja z vidiki, ki na poseben način povezujejo individualno in kolektivno, ter nas seznanjajo s perspektivo socialne psihologije, ki prepozna pomen skupnosti, tako kolektivne, kot individualne. V tem smislu se besedilo ukvarja tudi s pomenom, ki ga imajo različna združenja in društva Slovencev za

priladnike slovenske skupnosti. Čeprav fokusiran na družbeno raven, besedilo ima namen opozoriti ravno na osebni vidik, ki nam omogoča najgloblje medsebojno razumevanje.

Ključne besede: ženske, združenja Slovencev, individualno, kolektivno, socialna psihologija

Helena Rill
Centre for Nonviolent Action (CNA)
Belgrade, Serbia
Helena.rill@gmail.com

A LUMP IN THE THROAT
COMPLEX TRAJECTORIES OF HUMAN DESTINIES: IS
IT POSSIBLE TO IDENTIFY THEM USING SCIENTIFIC
METHODS?
PART 4

The paper is the fourth section, i.e. the fourth conversation conducted by the author using the method of oral interview with women who moved from Slovenia to Serbia. Focusing not only on the intimate, personal stories of her interlocutors, the author accompanies each published interview with a discussion on whether such conversations can have a scholarly value and what they can reveal to us on both individual and collective levels. This introductory text covers the aspects that connect the individual and the collective in a special way, introducing us to the perspective of social psychology, which recognizes the importance of community, both collective and individual. In this respect, the paper also addresses the importance of various Slovenian associations and societies for the members of the Slovenian community. Although it primarily focuses on the social plane, this paper seeks to draw attention to the personal aspect, allowing for the deepest mutual understanding.

Keywords: women, Slovenian associations, individual, collective, social psychology

Primljeno / Prejeto / Received: 20. 07. 2023.
Prihvaćeno / Sprejeto / Accepted: 23. 11. 2023.